AFFECTIVITY AND LANGUAGE

Doina Mihaela Popa
Assoc. Prof., PhD., Technical University "Gheorghe Asachi" of Iaşi

Abstract:Metaphor, as therapeutic means, provides a symbolic context that is perceived as being familiar, a permissive point of reference, from which subjects can redefine and restructure their own relationship with reality, now confused and insurmountable. It is a symbolic anchor, thrown at secure depth, a private territory, protected from the aggressiveness of the Other's perception, in which the Ego projects its elements of individual drama, sometimes invisible to the experienced therapist's eye; due to the implicit qualities of the metaphor (associativity, ambiguity, imprecision), the use of such a scenario inaugurates a plurality of directions. Therapeutic stories, provocative metaphorical situations, or simple symbolic suggestions facilitate the restoration and revaluation of the "gaps" or "white spots" symptoms of the Identity map, filling them with what the generic analogue language offers: dreams, iterative metaphorical expressions, obsessive literary fragments.

Keywords: metaphor; psychotherapy; analog language; game; identity.

Metaphoram quam Graeci vocant, nos translationem,
idest, domo mutuatum verbum quo utimur. (Verrius)

I. **Perspective ale definirii metaforei**. Psihanaliza, ca şi lingvistica, percepe *metafora*ca pe o marcă a afectivităţii. Din punctul de vedere al funcţiilor limbajului, *metafora*– categorie a *conotaţiei,* prin excelenţă – caracterizează *funcţia emotivă*sau *poetică,* implicând direct afectivitatea şi expresivitatea; limbajul suferinţei, ca şi cel terapeutic, sunt pregnant metaforice: "a-şi simţi sufletul *greu*", " a avea o inimă *neagră*", " a fi *dărâmat", "*a se simţi *prăbuşit",* " a fi *fulgerat* de durere", " a fi *străpuns* de durere", "a fi *orbit* de suferinţă", "a vedea *negru* în faţa ochilor", "a fi *apăsat* de griji", "a avea sufletul *ars* de dorul cuiva", "a i se *nărui* speranţele", etc. sunt expresii verbal-emoţionale tipice, care descentrează raportul denotativ/conotativ, referenţial/ emoţional, al semnului lingvistic. Ch. Bally încadra această dualitate denotaţie/ conotaţie, într-o dualitate mai extinsă, cea dintre elementul intelectual şi cel afectiv (dihotomie se suprapune perfect peste o alta, digital *vs* analogic). La rândul lor, dar dintr-o direcţie complementară, sugestiile post-hipnotice descrise de S. Freud şi concepţia sa despre inconştient ca depozitar al discursului metaforic verbal şi non verbal (limbaj, vise, comportamente) anunţă teoretizările ulterioare făcute de şcoli precum cea de la Palo Alto, asupra comunicării la nivelul inconştientului dintre pacient şi terapeut, numită chiar *comunicare metaforică.*Indiferent de cultură, *metafora*, fie ea poetică, dramatică, muzicală, figurativă sau cinematografică, induce receptorului o formă de hipnoză cvasi-consimţită, constituind vehiculul unei regresii spaţio-temporale, atât spre propriul *sine*, conjunctural rătăcit, cât şi spre acel stadiu ontologic originar pe care C. G. Jung îl numeşte *inconştient colectiv***:**

> *Cunoaşterea naturii oferită de mit constituie, în esenţă, limba şi înveşmântarea exterioară a proceselor psihice inconştiente. Tocmai acest caracter inconştient explică de ce înţelegerea mitului a apelat la orice altceva decât psihicul.* ***Pur şi simplu nu se ştia că psihicul conţine toate acele imagini din care s-au născut întotdeauna miturile şi că inconştientul nostru este un subiect activ, a cărui dramă omul primitiv o regăsea analogic în toate procesele mici şi mari ale naturii****(s.n.).*(Jung, 2003, p.16)

Autorul oferă tot aici o explicaţie a apariţiei tardive a psihologiei ca ştiinţă, rolul ei fiind compensat, în diacronie, de cel, similar, al *religiei*:

> *De ce psihologia este cea mai tânără dintre ştiinţele experimentale? De ce inconştientul nu a fost descoperit cu mult timp înainte, iar comorile sale nu au fost transpuse în imagini nemuritoare ? Motivul este simplu: pentru că am avut o formulă religioasă pentru cele sufleteşti,* ***mult mai frumoasă şi mai cuprinzătoare decât experienţa nemijlocită*** *(s.n.).* (Idem, p.17)

Deghizate în aceste "*formule mult mai frumoase şi mai cuprinzătoare",* care sunt metaforele, adevărurile cele mai pline de amărăciune devin seducătoare, terapeutice, iar "*eficacitatea lor simbolică*", aşa cum o numeşte Lévi-Straus,maximă; ceea ce nu-l împiedica pe R. Barthes să deconspire fragilitatea şi perisabilitatea acestei "*ştiinţe a imprevizibilului"* care este psihanaliza, nu înainte de a-i acorda, însă, un rang egal cu cel al teologiei: *"Psihanaliza, ştiinţa însăşi a dorinţei, va muri şi ea într-o zi, deşi îi datorămmult, aşa cum datorăm mult şi Teologiei;* ***căci dorinţa este mai puternică decât interpretarea acesteia*** *(s.n.)".*(Barthes, 1987, p.355). Metafora se adresează indirect "*gândirii magice*" (Lévi-Strauss, 1987, p.220), singura convertibilă în limbaj analogic şi despre care putem spune că înregistrează trei mari ipostaze sau stadii: a) primitiv/infantil ; b) oniric/poetic; c) patologic. Altfel spus, receptivitatea cea mai mare la simbol o au copiii, poeţii şi psihoticii. Aristotel, în *Poetica,* semnala, de altfel, tendinţa instinctivă a individului naiv (copilul şi primitivul) de a *mimetiza* lumea înconjurătoare; departe de a constitui un simplu *mimetism vegetal* sau *animal,* acest fenomen presupune accesul progresiv la însăşi substanţa lucrurilor, traversând aparenţe şi atribute perisabile şi anticipând evenimentul descoperirii limbajului:

> *Omul primitiv, ca şi copilul, mimetizează cu tot corpul, dar în primul rând cu mâinile, întreaga lume care îl înconjoară, şi exprimă prin gesturi emoţiile pe care acest univers le trezeşte în spiritul său. Din această etapă gestuală, omul va în decursul întregii sale istorii, tendinţa de a suplini cu mimica deficienţele limbajului şi de a sublinia cu gesturi expresive conceptele verbale mai adânci sau născute dintr-o pasiune mai intensă.* (Portuondo, 1982, p.26)

În cadrul *metaforei ludice infantile,* prefigurată de cea primitivă, jocul, ca instrument simbolic, îşi dezvăluie, conform teoriei structuralist-genetice a lui Piaget, întreaga dimensiune metaforică de proiectare în ficţiune a obiectelor, relaţiilor şi regulilor reale; el presupune dorinţa de a accede la un nivel superior, perceput ca inaccesibil (în general, dorinţa de a fi mai *mare* sau mai *puternic*: mamă, tată, rege, războinic, superstar, superman, prinţesă etc.), dorinţă dublată de "*elanul uman al maturizării fiziologice"* (Doron, Parot, 1999, p. 444)*;*raportul strâns dintre joc şi psihoterapie(psihodramă, psihoterapie experienţială etc.) se explică în mare parte prin faptul că regresia la metafora infantilă şi la forma arhaică a procesului secundar – în psihanaliză, ca şi în hipnoterapie - favorizează accesul către *insight.* D.W.Winnicot (*L'espace potentiel,* 1971) concepe *jocul*în "*spaţiul potenţial" ca* sursă privilegiată de creativitate, ca formă primară de viaţă culturală, relaţia dintre *Eu* şi *joc*, introducând copilul în viaţa de adult şi cultivându-i respectul mistic pentru reguli; după R.Caillois (*Le mythe et l'homme*), *jocul*are o vocaţiesocială:*lupta* implică *competiţia*, *regulile* distribuie riscul cu o exactitate riguroasă, iar *iluzia* şi *imitaţia* îl determină pe subiect să creadă şi să-i antreneze şi pe alţii să creadă că el este un altul, diferit de el însuşi: relaţia ludică este o relaţie fundamentată pe alteritate. Tot Caillois evidenţiază legătura specială dintre joc şi limbaj (legătură pe care Barthes o supralicitează, atunci când afirmă, în *Leçon,* că "*jocul* cu semnele" este cea de-a treia forţă a literaturii): ca şi în cazul teogoniilor, în care *a numi* înseamnă *a crea*, gândirea infantilă, în analogie cu cea primitivă, echivalează cele două activităţi; funcţia poetică destituind-o pe cea strict referenţială, cognitivă, metafora, poezia instituie o realitate, care sfârşeşte prin a întreţine cu lumea exterioară un raport de coincidenţă. În eseul freudian *Totem şi tabu*, subintitulat: "*Câteva corespondenţe între viaţa sufletească a sălbaticilor şi cea a nevroticlor"*, *totemismul*este descris ca o formă *sui-generis* de manifestare a capacităţii de simbolizare şi metaforizare la populaţiile primitive, iar *animismul* ca un transfer de semnificaţii generale dominante:

În formele lui de manifestare, ***tabuul*** *prezintă o mare asemănare cu teama de atingere a nevroticului,* délire de toucher. *(...) La această nevroză este vorba, de regulă, despre interdicţia atingerii sexuale, iar psihanaliza a arătat că, în general, forţele pulsionale, care sunt deviate şi deplasate în nevroză, sunt de origine sexuală. Se vede că* ***la tabu, atingerea interzisă nu are numai o semnificaţie sexuală, ci, mai mult, semnificaţia generală a atacării, a dominării, a impunerii propriei persoane*** *(s.n.).* (Freud, 2000, p. 274)

Conceptul de *metaforă* la Freud şi diferenţele în utilizarea acesteia în cadrul sistemului său teoretic se regăsesc şi în psihanaliza actuală; acum, ca şi atunci, aceasta recurge la metafore şi comparaţii provenind din domeniile anatomiei şi fiziologiei sistemului nervos: metaforica lui Freud ("Oedip", "transfer", "act ratat" etc.) urmează schema clasică, tradiţonală a metaforei, prin intermediul căreia semnificaţiile sunt **transferate** de la un obiect *primar* (familiar) la un obiect *secundar (*străin sau perceput ca străin); prin comparaţiile realizate implicit înaintăm pe un teren necunoscut - psihanaliza începutului secolului XX - sprijinindu-ne pe termeni familiari: aparatul psihic este un "arc reflex", inconştientul, "un cazan plin de excitaţii clocotitoare" şi alte asemenea metafore economic-cantitative, pe care psihanaliştii le resimt până astăzi familiare, care revelează asemănările dintre domeniile conectate:

Aşadar, metaforele pe care se întemeiază psihanaliza şi, în general, psihoterapia, au o funcţie integrativă utilă, pentru că ele creează o punte între malul cunoscut şi cel necunoscut, contribuind, totodată, la "modelarea identităţii psihanalistului. (Thomä, Kächele, 1999, p.69)

Capacitatea umană de metaforizare este precoce, observă Freud care, în 1915, petrecând două săptămâni la Hamburg, la una din fiicele sale, devine martorul atent al jocului repetitiv al nepotului său Ernst, în vârstă de 18 luni. Acesta, în lipsa mamei, de care era foarte ataşat, se juca în pătuţul lui cu o bobină de lemn legată de o sfoară: o făcea să dispară aruncând-o şi strigând « *fort !* » (rom.: « acolo »), apoi o readucea strigând « *da !* » (rom. : « aici ») de nenumărate ori. Reluând acest celebru episod în *Dincolo de principiul plăcerii* (1920), Freud consideră că acest episod reprezintă forma în care copilul simbolizează plecările şi întoarcerile mamei, compensând simultan, în plan fictiv, frustrarea din viaţa reală ; un mecanism identic este descris de Françoise Dolto în*Tout est langage*: băieţelul de şase ani *metaforizează* absenţa tatălui imitând, fără răgaz, sunetul şi mişcările mecanice ale maşinii de cusut a mamei, obiect cu care copilul se identifică şi care reprezintă unicul partener al acesteia: « *Identificarea cu obiectul maşină de cusut - scrie autoarea - era pentru el o formă de susţinere a* ***funcţiei simbolice de virilizare*** *(s.n.)"* (Dolto, 1989, p.30). Dacă există un mecanism opus metaforizării, deci iluzionării, acesta este cel al *dez-vrăjirii*, cum îl numesc J.Caïn şi B. Anselme (*Le désenchantement. Le corps désenchanté*), analizând diversele aspecte ale "dezvrăjirii", atât din perspectivă clinică şi psihanalitică, cât şi a referinţelor literare şi artistice ale fenomenului, la un dublu nivel: simbolic şi fizic. Prezentând, mai întâi, cadrul de ansamblu circumscris de limitele clinice, autorii detaliază:

Felul în care se face ruptura cu starea prealabilă de încântare, când ea există, importanţa trăirii unui eşec repetat, când subiectul ne dezvăluie trecutul, însoţit întotdeauna de angoase privind viitorul, trecerea progresivă de la simpla stare de a fi dezabuzat la ceea ce numim melancolie şi stricta limită pe care această stare o reprezintă(...). (Caïn, Anselme, 1998, p. 21)

Definiţia pe care autorii o propun *depresiei* – ca mecanism de *dezvrăjire, dez-încântare, dez-iluzionare* - este cea de *"pierdere a iluziilor"*, opusă *fascinaţiei, încântării, seducţiei:*

Încântarea este rareori spontană. Ea se naşte, cel mai ades, din ceea ce numim incantaţie, formulă magică care permite trecerea la act şi a cărei origine vine latina populară, pentru că încântare şi incantaţie provin, ambele, din acelaşi "incantare. La opusul încântării, vom defini, ca bază de plecare, lipsa încântării, ca pierderea unei iluzii determinând "starea unei persoane care s-ar deziluziona, descoperind o realitate lipsită de farmec şi mister". Cuvântul are ca sinonime decepţie, eşec, dezamăgire, stări care sunt însoţite mereu de deziluzia pe care o ai după ce ai

observat că celălalt (obiectul) şi-a pierdut farmecul şi că Eul a pierdut credinţa, speranţa, iluziile. (Idem, p. 26)

"*Dezvrăjirea*"nu coincide, aşadar, neapărat, cu pierderea obiectului dezirabil, ci a iluziei în atributele conferite acestuia, idee confirmată, aproape în aceiaşi termeni, de G. Liiceanu:

Boala pe care medicii o numesc depresie, şi pe care ***am preferat să o numesc prăbuşirea sistemului de iluzii*** *(s.n.), este acest ecorşaj existenţial. Cînd ea survine, mecanismul prin care privirea noastră se mulează pe ambiguitatea lucrurilor, dozând* întocmai *cantitatea de ascuns care trebuie să corespundă fiecărei dezvăluiri, se dereglează. Depresia este insurecţia nevăzutului. Suprafaţa, sediul splendorii, este constrânsă să abdice.* (Liiceanu, 2002, p.14)

II. Funcţiile limbajului metaforic Dependența *metaforei* de psihoterapie începe odată cu naşterea psihanalizei.Descriind complexitatea personalităţii şi a aparatului psihic uman, S. Freud utilizează, încă de la început, limbajul metaforic, majoritatea conceptelor psihanalitice nefiind decât expresia condensată - aşa cum am spus deja - a unor metafore: complexul Oedip, complexul castrării, transferul, atenţia flotantă etc Psihanalistul nu face decât să tălmăcească, să interpreteze, să traducă simbolistica discursului pacientului său; aşa cum criticul literar decodează mesajul ascuns în versurile pe care le are în faţă, psihanalistul receptează, decodează şi reformulează mesajul centrifug al inconştientului pacientului său sau, de multe ori, simpla tăcere a acestuia. Psihanalistul ascultă, descifrează, traduce, interpretează; este lingvist, semiolog, traducător. Travaliul psihanalitic nu înseamnă decât aducerea la suprafaţă, după ani şi ani de laborioase analize, şi reaşezarea într-o formă lizibilă, a fragmentelor insulare, lacunare, metaforice ale conţinuturilor psihice refulate. De altfel, înseşi manifestările clinice, simptomele sau visele nu sunt nimic altceva decât exprimări metaforice, deghizate, ale dorinţelor şi temerilor reprimate, alungate în inconştient sub presiunea intransigenţei supraeului. După afirmaţia lui Freud: „*Inconştientulse serveşte de un anumitsimbolism, care uneori variază de la o persoană la alta, dar care prezintă trăsături generale şi se reduce la anumite tipuri de simboluri, aşa cum le regăsim în mituri şi basme"* (Freud, 1980, p. 394).

Inconştientului individual freudian, C.G. Jung îi face să corespundă conceptul de *inconştient colectiv,* prin prisma căruia, de altfel, disidentul lui Freud analizează fantasmele personale ale pacienţilor săi, proiectându-le pe un fond arhetipal comun, ancestral, moştenit. Comentând asfel visul uneia din pacientele sale, Jung analizează materialul oniric, în care planul religios interferează cu cel fantastic şi mitologic:

*Legătura între simbolistica modernă spontană şi teoriile şi credinţele antice nu s-au realizat (în visul pacientei - n.n.) prin intermediul unei tradiţii directe sau indirecte (...) Chiar şi cercetarea cea mai minuţioasă nu a descoperit nici o dovadă că pacienţii mei ar fi avut posibilitatea vreunui contact cu literatura de referinţă (...) Pare că inconştientul lor a lucrat într-o direcţie de gândire identică cu aceea care s-a manifestat, iarăşi şi iarăşi, de-a lungul ultimelor mii de ani. O continuitate ca aceasta poate să apară numai dacă admitem că o anumită condiţionare inconştientă există ca un a priori moştenit. (...) Eu am numit aceastăposibilitate "arhetip". Înţeleg deci prin arhetip o proprietate sau o condiţie structurală care îi este inerentă psihicului (...)***.** (Jung, 1997, p.107)

În cadrul hipnoanalizei, deplasările, condensările, metafora şi metonimia amplifică şi mai mult dificultatea cuplului *pacient / terapeut* de a descifra mesajul comunicat de inconştient, "semnalul de alarmă" tras de acesta; metafora onirică se apropie cel mai mult, prin structura ei, de metafora poetică, numai că este aproape exclusiv o metaforă vizuală, amestecând "resturile diurne" cu dorinţele deghizate ale analizatului:

Artistul, ca şi nevroticul, se trage deoparte de viaţa nesatisfăcătoare, dar, opus nevroticului, el încearcă să găsească drumul de întoarcere şi să reintre în realitate - scrie Freud. Creaţiile sale, operele sale sunt satisfacerile imaginare ale dorinţelor inconştiente, ca şi visurile, cu care au, de alfel, în comun caracterul de a fi un compromis (...) Ceea ce ***p****sihanaliza poate face este – în analiza*

raporturilor reciproce între impresiile diurne, vicisitudinile fortuite şi operele de artă - reconstituirea aspiraţiilor instinctive (...).(Freud, 1993, p. 112)

Într-o oarecare măsură, analistul este un maieutician; analizatul beneficiază, pe parcursul unui travaliu îndelungat şi dureros, de o a doua naştere, o naştere simbolică: în *Cuvinte care eliberează. Romanul unei psihanalize*, Marie Cardinal alege drept *dedicaţie* aceste cuvinte: "*Doctorului care m-a ajutat să mă nasc."* Astfel, relaţia terapeutică, dincolo de orice transfer şi contratransfer, şi având drept suport complementaritatea comunicativă, se îmbogăţeşte cu ambivalenţa materno-afectivă a unei totale intimităţi.

Şi în cazul psihanalizei copilului, *metafora* joacă un rol privilegiat; singura modificare este una formală: dacă în curaanalitică a adultului, metafora este una lingvistică, verbală, în cadrul special al analizei infantile accentul se deplasează pe non-verbal şi figurativ. Psihanaliza copilului presupune, în special, desenul sau jocul de rol prin intermediul păpuşilor, în cursul cărora copilul şi terapeutul intră în scenariul propus de copil: este modul lui de a-şi externaliza metafora. Astfel, în *Desenul familiei,* C. Jourdan-Ionescu şi J. Lachance abordează – sintetizând un vast material clinic - tematica metaforei infantile figurative, punând în legătură structura formală a desenului familiei elaborat de către copil (*spaţiul utilizat,culorile, formele, dimensiunile, distanţa dintre membrii famliei, detaliile stranii, amplitudinealiniei, forţa sau slăbiciunea acesteia, ritmul de trasare* etc.) cu relaţiile afective intrafamiliale ale subiectului, schema lui corporală, nivelul intelectual şi/sau afectiv, anumite dificultăţi sau inhibiţii afective sau date de diagnostic diferenţial (dislexie, anorexie ş.a.). Metafora figurativă –ca tehnică de psihodiagnostic semi-structurată - este analizată pe larg şi de D.Widlöcher, în *L'interprétation des dessins d'enfant*; analizând desenul infantil ca proiecţie a raporturilor afective ale subiectului cu lumea, autorul distinge patru nivele de interpretare a *metaforei:* 1) *Nivelul narativ*-transmiterea/decriptarea, prin intermediul desenului, a intereselor, preocupărilor, neliniştilor, gusturilor sau ambiţiilor subiectului; 2) *Nivelul expresiv* – evidenţierea legăturii dintre stilul grafic personal (modalităţile de abordare a paginii, formele şi culorile alese) şi starea emoţională; 3) *Nivelul proiectiv primar* - referitor la viziunea pe care o are copilul despre lume şi la efectul global al stilului desenului; 4) *Nivelul proiectiv secundar* - referitor la mobilurile inconştiente, la conţinuturile refulate, de care copilul nu este conştient şi despre care nu doreşte să vorbească şi nici chiar să ştie nimic (aceste conţinuturi – dezvăluite prin metafore figurative, fiind definite, în psihanaliză, ca "*manevre defensive organizate"*). Ulterior, utilizarea acestor asociaţii ale copilului – în cadrul unei povestiri pe care o va concepe el însuşi, sau în comentariile spontane - va fi determinantă pentru *sesizarea/analizarea* mobilurilor sale inconştiente.

În tehnicile psihanalitice iniţiale, nu îi erau comunicate copilului analogiile evidente dintre dorinţele şi angoasele lui proprii şi cele ale personajelor imaginate; practicile recente, însă, îndeosebi cele influenţate de scrierile Melaniei Klein, includ, deseori, comunicarea analogiilor şi interpretărilor scenariilor micului pacient-autor. În cazul unui test proiectiv nestructurat, aplicabil, de data aceasta, adulţilor – de tipul *Testului petelor de cerneală* al lui Hermann Rorschach- interpretarea formelor fortuite de către pacient apare ca o *percepţie* (dacă admitem că în *percepţie* intervin trei procese: *senzaţia, amintirea* şi *asociaţia,* şi că ea se poate defini ca o "*asimilare asociativă a engramelor disponibile - imagini-amintiri - la complexele de senzaţii recente");* gradul de libertate în elaborarea metaforică a răspunsului: "*formă*"/ "*mişcare*"/"*culoare*" este maxim pentru pacient, iar frecvenţa acestor trei moduri de a percepeşi raportul lor reciproc determină înregistrarea (şi încadrarea de către analist) a diferenţelor caracteristice şi a devierilor patologice tipice.

Cele mai multe interpretări sunt determinate de *forma* petelor de cerneală: subiectul alege dintre imaginile-amintiri vizuale pe cele care, prin forma şi conturul lor, sugerează, cel mai mult, fie ansamblul, fie un detaliu al imaginii prezentate, reprezentându-şi obiectul "văzut" ca pe o *formă imobilă* ; răspunsurile *kinestezice* sunt interpretările în care se poate stabili că amintirile mişcărilor percepute, reprezentate sau executate cândva

au exercitat o influenţă determinantă, subiectul percepând obiectul "văzut" ca fiind în mişcare (Ex.: doi îngeri sau două păsări în zbor, doi arlechini care dansează împreună, cu genunchii îndoiţi, doi chelneri care ţin o frapieră, două doamne în costume de epocă, salutându-se etc.; frecvent, în timpul probei, se poate remarca, după atitudinea subiectului, dacă este vorba sau nu de kinestezii: subiectul reproduce mişcarea pe care o introduce în imagine, sau indică, cel puţin parţial, prin schiţe involuntare, fragmentare de gesturi, debutul mişcării pe care o menţionează).

CONCLUZII*Metafora*, ca instrument terapeutic şi ca mesaj*sui generis,* oferă un context simbolic confortabil, perceput ca familiar, un punct de reper permisiv, pornind de la care subiecţii îşi pot redefini, restructura propria raportare la realitate, o realitate momentan confuză şi insurmontabilă. Ea constituie o ancoră simbolică, aruncată la o adâncime securizantă, mic teritoriu privat, ferit de agresivitatea percepţiei Celuilalt, în care pacientul îşi proiectează elementele unei drame individuale, invizibile uneori chiar ochiului experimentat al terapeutului; graţie calităţilor implicite pe care le presupune *metafora* (*asociativitate, ambiguitate, imprecizie*), folosirea unui astfel de scenariu inaugurează o pluralitate de direcţii, cu efecte imprevizibile. Povestirile terapeutice, situaţiile metaforice provocative sau simplele sugestii simbolice facilitează recadrarea şi reevaluarea problemei cu care pacientul vine în terapie, acesta reperând "golurile" sau "petele albe" de pe harta identităţii lui şi umplându-le cu ceea ce propriul limbaj analogic îi pune la dispoziţie cu generozitate, retrăgându-l, simultan, acesului limbajului digital: vise, expresii metaforice iterative, fragmente literare obsesive etc.

BIBLIOGRAPHY

Barthes,R., *Romanul scriiturii* , Bucureşti, Ed. Univers, 1987.
Caïn, J., Anselme, B., *Ieri dimineaţă luna a dispărut- scurt tratat de dezvrăjire,* Bucureşti, Ed. Trei, 1998.
Doron, R., Parot, F., *Dicţionar de psihologie,*Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999.
Freud, S., *Totem şi tabu*,Bucureşti, Ed.Trei, 2000.
Freud, S., *Psihanaliza vieţii cotidiene,*Bucureşti, E.D.P., 1980.
Freud, S., *Viaţa mea şi psihanaliza,* Iaşi, Ed.Moldova, 1993.
Jourdan-Ionescu, C., Lachance,J., *Desenul familiei*, Timişoara, Ed. Profex, 2003.
Jung ,C.G., *Arhetipurile şi inconştientul colectiv*, Bucureşti, Ed. Trei, 2003.
Jung, C.G., *Imaginea omului şi imaginea lui Dumnezeu*, Bucureşti, Ed.Teora, 1997.
Lévi-Strauss, Cl., *Antropologia structurală***,** Bucureşti, Ed.Politică,1978.
Liiceanu, G., *Uşa interzisă*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2002.
Portuondo,J.A., *Conceptul de poezie*, Bucureşti, Ed. Univers, 1982.
Thomä, H., Kächele H., *Tratat de psihanaliză contemporană*, vol.I, Bucureşti, Ed.Trei, 1999.
Widlöcher, D., *L'interprétation des dessins d'enfant*, Bruxelles, Dessart&Mardaga, 1965.
Winnicot, D.W., *L'espace potentiel*, Paris, Gallimard,1971.